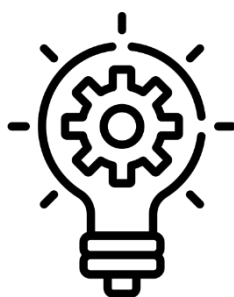

AGROPREDUZETNIK: **Preduzetničke kompetencije** u obrazovanju i obuci

Materijal za obuku

Materijal za obuku u okviru programa liderstva u poljoprivredi AGRIPRENEUR.

Naziv dokumenta: Preduzetničke kompetencije u obrazovanju i obuci – materijal za obuku

Priredili: Marko Stojanović i Jelena Nastić-Stojanović

Prilozi: Dragana Jovanović

Ikona na naslovnoj strani: Freepik.com

Objavljuje: Western Balkans Institute WEBIN Beograd, Jedinica Projektna trening akademija WE.T.A., Kralja Milana 34, Beograd, www.wb-institute.org

Godina objave: 2023.

Dokument je kreiran u okviru projekta AGRIPRENEUR koji finansira Ambasada SAD u

Sadržaj:

Zašto je ovo tema?.....	3
O EntreComp okviru.....	5
Značenje pojedinih preduzetničkih kompetencija.....	8
Grupa kompetencija: Ideje i mogućnosti.....	8
Grupa kompetencija: Resursi.....	10
Grupa kompetencija: U akciju.....	13
Korišćeni izvori.....	15

Zašto je ovo tema?

Ovaj material je pripremljen za potrebe obuke u Mostaru, u okviru leaderskog programa u poljoprivredi AGRIPRENEUR koji realizuje Poljoprivredni fakultet u Banjoj Luci u saradnji sa akademskim i neakademskim partnerima iz Bosne i Hercegovine, Srbije i SAD, a finansira Ambasada SAD u Bosni i Hercegovini.

Učesnici programa su mladi ljudi širom Bosne i Hercegovine, njih preko 80, koji su aktivni u sektoru poljoprivrede i proizvodnje hrane. Tu su studenti, istraživači, asistenti, menadžeri, preduzetnici, vlasnici poljoprivrednih gazdinstava i malih i mikro preduzeća za proizvodnju i preradu hrane i pića, službenici u resornim ministarstvima u lokalnim samoupravama, projektni menadžeri u preduzećima, nevladinim organizacijama i regionalnim razvojnim agencijama, i drugi radni profili aktivni u agro-food sektorima.

Bez obzira na poziciju sa koje nastupaju, zajedničko im je što žele da se usavrše, nauče i umeju više, razviju svoje preduzetničke kompetencije i bolje se pozicioniraju jedni među drugima i naprave mrežu kontakata za buduće vreme. Već ova zajednička crta ih čini preduzetnicima i pokazuje da imaju preduzetnički instinkt, i da znaju da uoče priliku za naprave nešto više, ili kako se to kaže u svetu preduzetništva – da stvore “novu vrednost”. Često ćete se u ovom materijalu susretati sa sintagmom “nova vrednost”. Šta ona znači? Mi je upotrebljavamo da označimo “nešto novo” što smo napravili ili stvorili kao posledica preduzetničkog načina razmišljanja i našeg poduhvata. To nešto novo može biti novi proizvod, nova usluga, novi koncept, nova inicijativa, tj. bilo šta što do tada nije postojalo, što niko drugi nije uviđao (ili zaključio) da može da postoji, osim nas! To je “nova vrednost”.

Da se vratimo na pitanje zašto su preduzetničke kompetencije tema ove obuke? Jedan od osnovnih razloga je taj što svi ovi mladi učesnici programa smatraju da im baš te kompetencije nedostaju, baš tu nemaju dovoljno znanja i veština, niti preduzetničkih stavova, i da zbog toga svoja znanja u oblasti poljoprivrede i prehrambene proizvodnje ne koriste u onoj meri u kojoj bi želeli, i na način na koji bi želeli, a to je da iskorače iz uobičajenih okvira u kojima se poljoprivreda u BiH kreće, i počnu da stvaraju novu vrednost.

Tokom studija i drugih oblika stručnog usavršavanja, i kasnije kroz rad i praksu, postali su vrhunski poljoprivredni inženjeri, i "majstori svog zanata". Naučili su i umeju da primene u praksi sve što se tiče uzgajanja, prihrane, zaštite, tehnoloških procesa i drugih postupaka u poljoprivrednoj i prehrambenoj proizvodnji. Međutim, za zaokružen i održiv ekonomski proces, to nije dovoljno. Neophodno je da budemo po malo i preduzetnici, i da umemo da razmišljamo tržišno. Potrebno je da razumemo tržište, da umemo da uočimo priliku, da umemo da prepoznamo potrebu, da razumemo kako mi možemo da se uključimo u deobu kolača, da imamo pozitivna nastojanja, da smo spremni na rizik, i da verujemo u svoj proizvod, svoj rad i svoju procenu. To su sve veštine i stavovi koji čine preduzetničku kompetenciju bez koje se ne može na tržište.

Neki ljudi se rode sa preduzetničkim instinktom. Drugi ljudi preduzetničke kompetencije razvijaju tokom procesa obrazovanja i obuke, kroz učenje, kroz primere, kroz vežbe i iskustva, kroz učenje iz iskustava drugih. I jedni i drugi su preduzetnici u većoj ili manjoj meri, koji se kroz život kreću razmišljajući preduzetnički: opažaju, uočavaju, razvijaju ideje i pretaču ih u akciju. U nekim poduhvatima uspeju i iz njih nastane ta nova vrednost. Neki drugi poduhvati se brzo završe bez uspeha. Ciklus tada kreće iz početka, jer u životu svakodnevno opažamo nove mogućnosti i potrebe, i svakodnevno razvijamo nove ideje. Ovo isto važi i za preduzetničke (ne)uspehe u agro-food sektoru. Međutim, od ideje do akcije je dugačak put ako ne umemo da razmišljamo preduzetnički. Zato je važno da profesori, nastavnici i edukatori imaju visoko razvijenu svest o preduzetništvu kao važnoj životnoj kompetenciji, i ugrade različite preduzetničke kompetencije u svoje programe rada i učenja.

Ovaj material služi da se tokom programa AGRIPRENEUR upoznamo da konceptom preduzetništva kao kompetencije, proširimo svoje vidike, i na preduzetništvo počnemo gledati kao na specifičan način razmišljanja neophodan za savremeni život i rad, kao i za tržište.

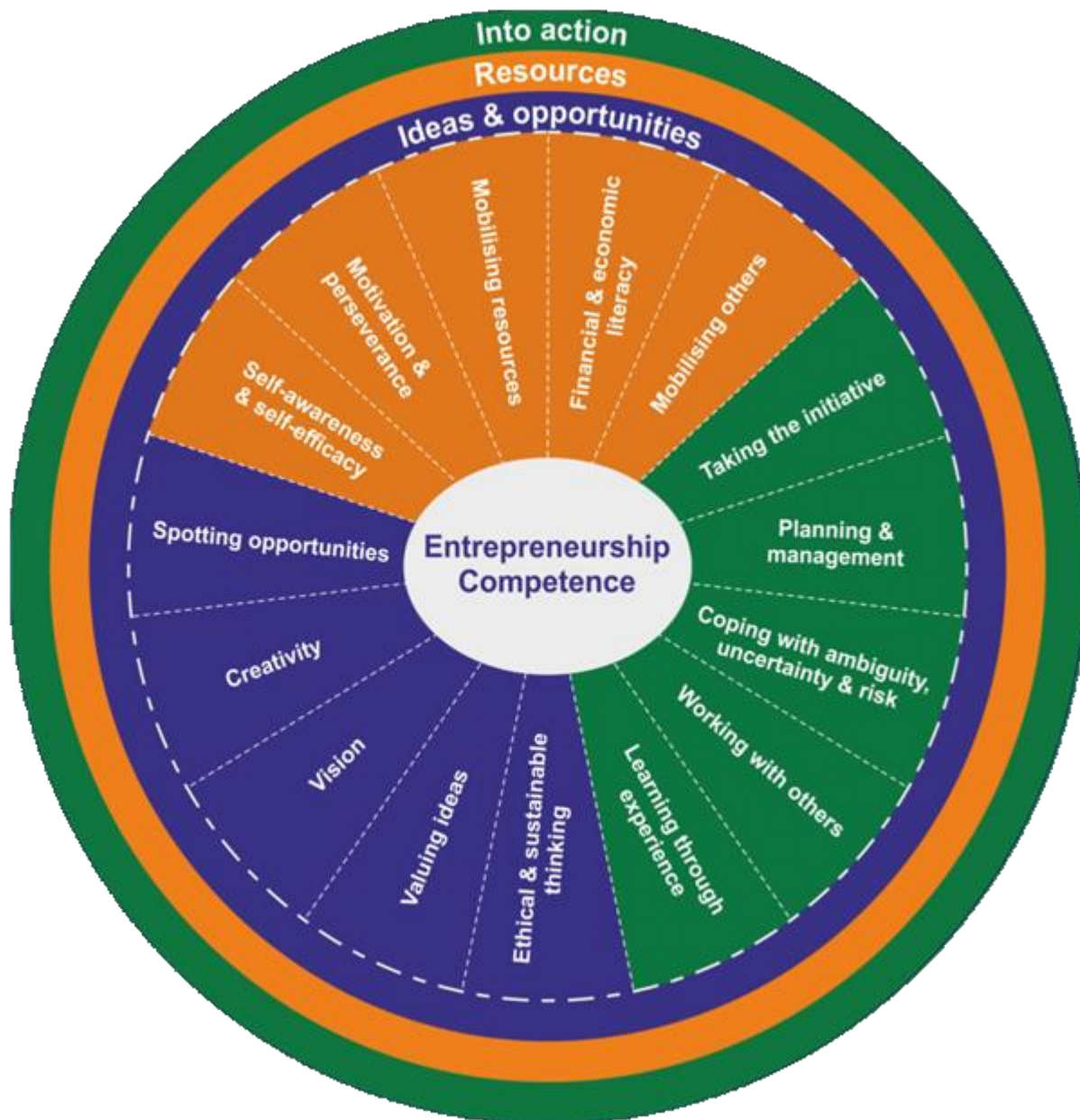
O EntreComp okviru

Evropska Unija je 2006. godine predložila 8 ključnih kompetencija za celoživotno učenje neophodnih za razvoj društva zasnovanog na znanju, od kojih je jedna bila „osećaj za inicijativu i preduzetništvo“. *Okvir preduzetničkih kompetencija*, poznat takođe kao EntreComp okvir, definiše preduzetništvo kao prenosivu veštinu koja se odnosi na sve sfere života: od negovanja ličnog razvoja, aktivnog učestvovanja u zajednici, pa sve do (ponovnog) ulaska na tržište rada kao zaposlena osoba ili preduzetnik, kao i preduzimanja različitih kulturnih, društvenih i komercijalnih poduhvata (JRC, 2016). EntreComp okvir se zasniva na širokoj definiciji preduzetništva koja zavisi od stvaranja kulturnih, društvenih ili ekonomskih vrednosti. Obuhvata različite vrste preduzetništva uključujući tzv. „intrapreneurship“, socijalno, zeleno i digitalno preduzetništvo.

EntreComp je razvijen kako bi kreirao konsenzus oko zajedničkog razumevanja preduzetničke kompetencije, ali i kako bi povezao svet obrazovanja i rada. On definiše 3 međusobno povezane oblasti kompetencija („Ideje i mogućnosti“, „Resursi“ i „U akciji“), 15 kompetencija (5 za svaku oblast kompetencija), uz model napredovanja od 8 nivoa, sa 442 ishoda učenja i ostvarenih nivoa stručnosti. Pomenutih 15 kompetencija zajedno čine gradivne blokove preduzetništva kao veštine (za sve građane). S tim u vezi, EntreComp sugerše da se preduzetništvo kao veština sastoji od 15 gradivnih blokova.

EntreComp je razvijen kako bi se koristio kao osnova za razvoj programa i obrazovnih aktivnosti koje podstiču preduzetništvo kao veštinu, ali i za definisanje parametara za procenu preduzetničkih kompetencija učenika i građana. *„EntreComp je kreiran kao zajednički referentni okvir za preduzetništvo kao veštinu kako bi pomogao građanima da razviju svoju sposobnost da aktivno učestvuju u zajednici, upravljaju svojim životima i karijerama i započnu inicijative koje stvaraju novu vrednost“* (Joint Research Centre - JRC, 2016).

Šema 1: Oblasti i kompetencije EntreComp konceptualnog modela
(Izvor: EntreComp: Okvir preduzetničkih kompetencija, JRC, 2016)

EntreComp okvir treba takođe posmatrati kao fleksibilan izvor inspiracije koji se može koristiti ili prilagođavati tako da podrži različite kontekste. Na primer, može se koristiti kao resurs za izmenu nastavnog plana i programa u formalnom obrazovanju i sektoru obuka,

zatim kao resurs za kreiranje praktičnih preduzetničkih iskustava u kontekstu neformalnog obrazovanja ili kao resurs za razvoj alata za građane za samoprocenu njihovih preduzetničkih sposobnosti.

EntreComp model progresije preduzetničkog obrazovanja pokazuje nivo ovladavanja preduzetničkim kompetencijama. Progresija je usmerena na 2 aspekta:

- Razvijanje sve veće autonomije i odgovornosti u delovanju na osnovu ideja i mogućnosti za stvaranje nove vrednosti,
- Razvijanje kapaciteta za izgradnju vrednosti od jednostavnih i predvidljivih konteksta do složenih, promenljivih okruženja.

Model progresije sastoji se od 3 glavna nivoa: osnovni, srednji, napredni + 1 ekspertski, a svaki nivo ima još 2 podnivoa. Osnovni nivo označava nivo vladanja kompetencijama na osnovu kojeg se uz spoljašnju podršku stvara preduzetnička vrednost. Srednji nivo je nivo na kojem se preduzetnička vrednost stvara uz spoljašnju podršku, ali sa većim ličnim doprinosom i većom autonomijom. Onda kada se razvije umeće da se ideja pretoči u akciju, možemo reći da smo dosegli napredni nivo. Na naprednom nivou ovladavanja preduzetničkom kompetencijom, nova vrednost koju smo kreirali je osetna vrednost. Ekspertski nivo je nešto više od ova 3 glavna nivoa, to je nivo koji je kontekstualno zavistan i kojem ne pripadamo svi, već samo oni koji se kreću u tom specifičnom preduzetničkom, poslovnom ili društvenom kontekstu.

Kreiranje preduzetničke vrednosti i preduzetničkog obrazovanja može se odvijati u bilo kojoj sferi života, ne odnosi se ni na jedno specifično okruženje, već je prenosivo na kontekst formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja.

Značenje pojedinih preduzetničkih kompetencija

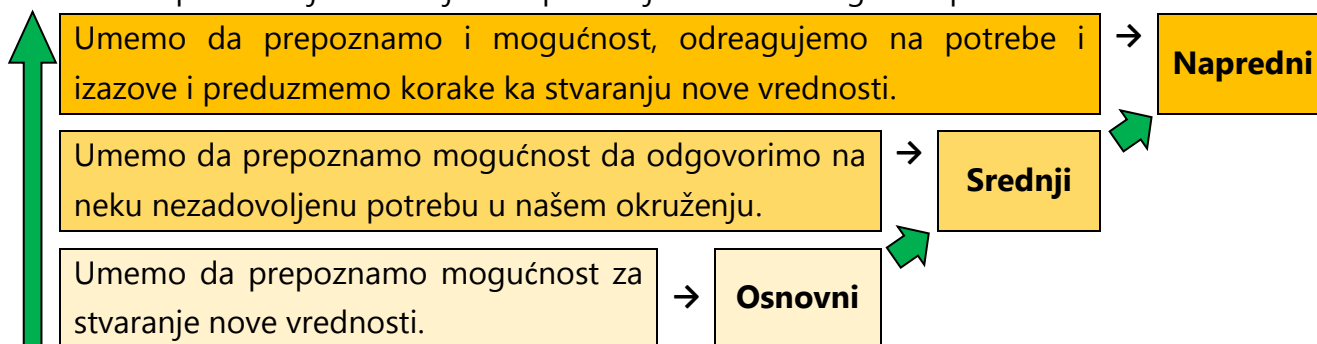
PRVA GRUPA KOMPETENCIJA: IDEJE I MOGUĆNOSTI

Ova grupa preduzetničkih kompetencija obuhvata sposobnosti neophodne za **opažanje, promišljanje i razumevanje mogućnosti u našem okruženju.**

Kompetencija 1.1: Opažanje mogućnosti

Sposobnost uočavanja mogućnosti za stvaranje nove socijalne, kulturne ili ekonomske vrednosti, uočavanja i identifikovanja potreba i ograničenja koje su preduslov za novu vrednost, kao i sposobnost povezivanja više zaključaka i različitih elemenata pejzaža u jednu kompaktnu celinu u kojoj može nastati nova vrednost.

Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

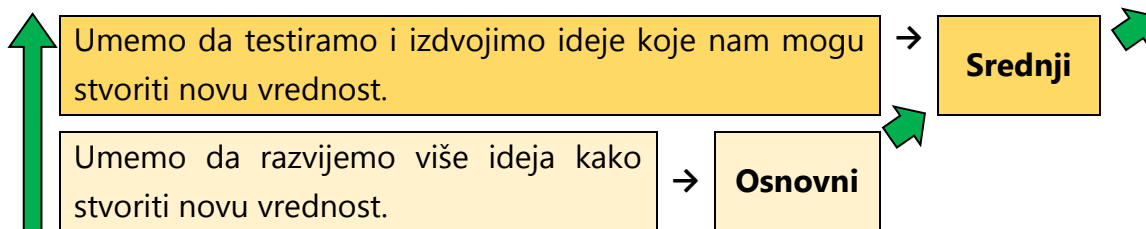

Kompetencija 1.2: Kreativnost

Sposobnost da razvijamo kreativne i svrsishodne ideje i mogućnosti za nastanak nove vrednosti, sposobnost da istražujemo i eksperimentišemo sa inovativnim pristupima, i kombinujemo različita znanja i resurse da kreiramo novu vrednost.

Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

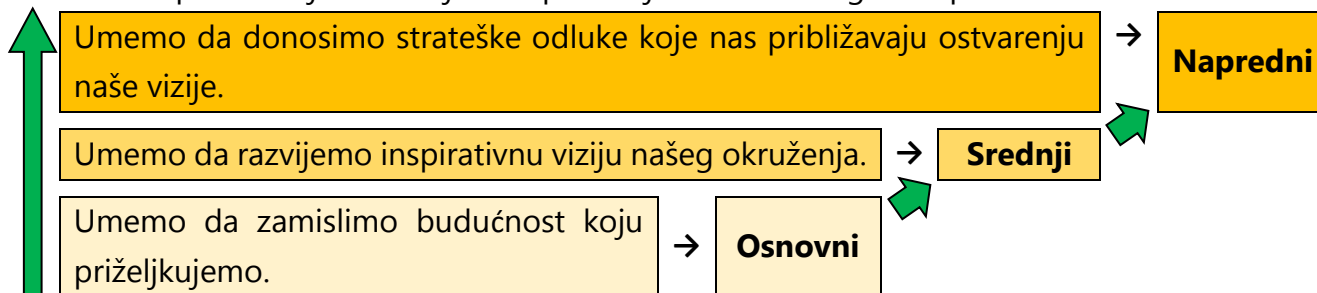

Kompetencija 1.3: Vizija

Sposobnost da razmišljamo vizionarski i sagledavamo željene ishode u budućem vremenu, stvorimo svoju viziju budućih ishoda koje želimo da ostvarimo, i vizualizujemo buduće scenarije koje ćemo pokušati da otvarimo.

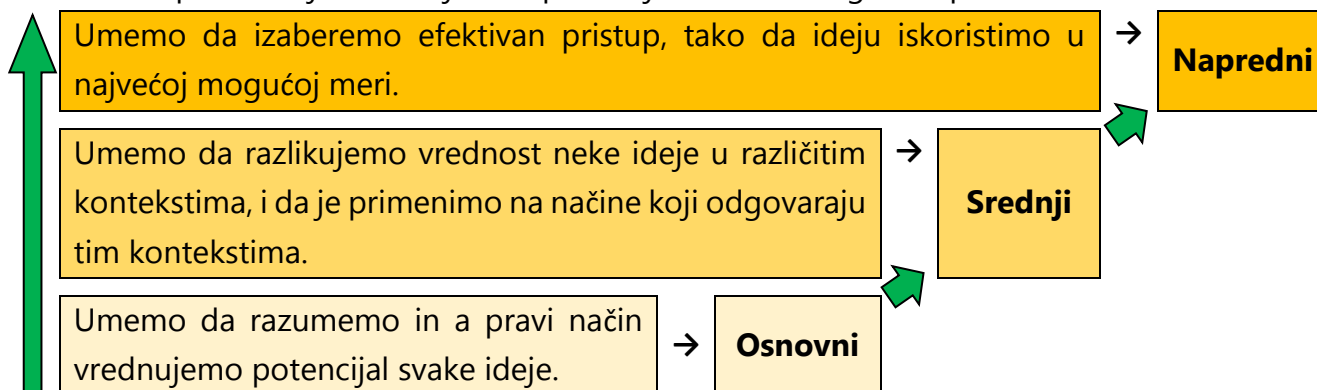
Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

Kompetencija 1.4: Vrednovanje ideja

Sposobnost da valorizujemo svoje ideje tj. da u njima uvidimo vrednost i mogućnosti sa socijalnog, kulturnog i ekonomskog aspekta, kao i da iznađemo način kako da ideju iskoristimo.

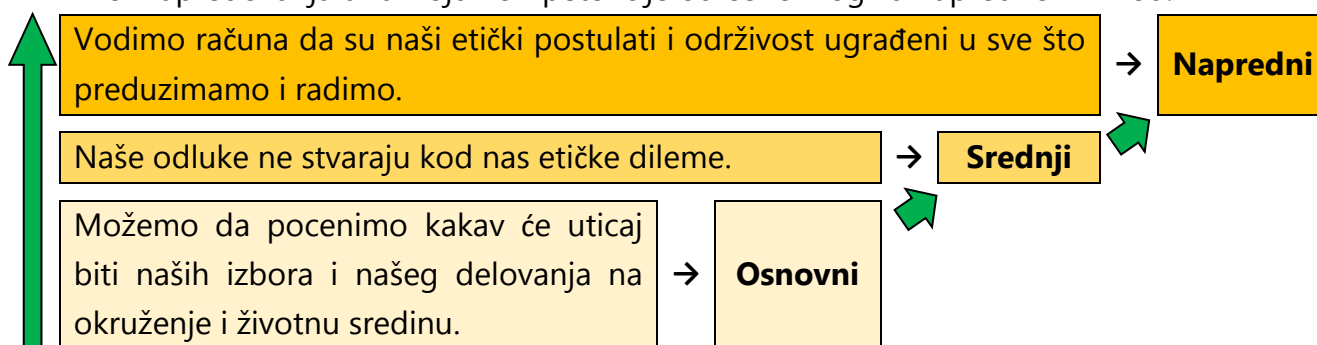
Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

Kompetencija 1.5: Etičko i održivo razmišljanje

Sposobnost da u poslu postupamo savesno i odgovorno, da umemo da ocenimo posledice i uticaj naših ideja i onoga što preduzimamo na naše okruženje, kao i da razumemo koliko je to što radimo održivo u socijalnom, kulturnom i ekonomskom pogledu, kao i u pogledu zaštite životne sredine.

Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

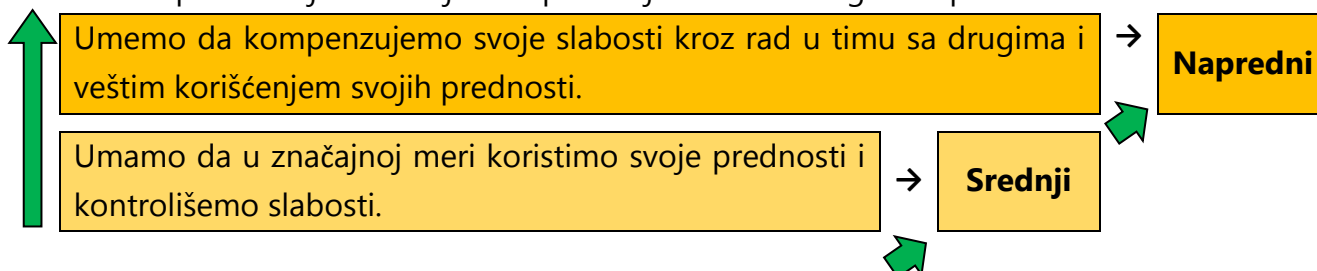
DRUGA GRUPA KOMPETENCIJA: RESURSI

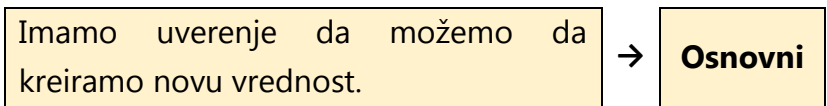
Ova grupa preduzetničkih kompetencija obuhvata sposobnosti neophodne za **angažovanje ljudi, resursa i drugih oblika podrške** u našem preduzetničkom poduhvatu.

Kompetencija 2.1: Samosvest (svest o sebi) i samoefikasnost

Sposobnost da promišljamo o svojim potrebama, težnjama i željama u kraćem, srednjem i dugoročnom period, prepoznamo i procenjujemo svoje individualne i kolektivne snage i slabosti, i iskazujemo uverenje da možemo da utičemo na tok događaja, uprkos neizvesnostima, zastojsima, usponima i padovima.

Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

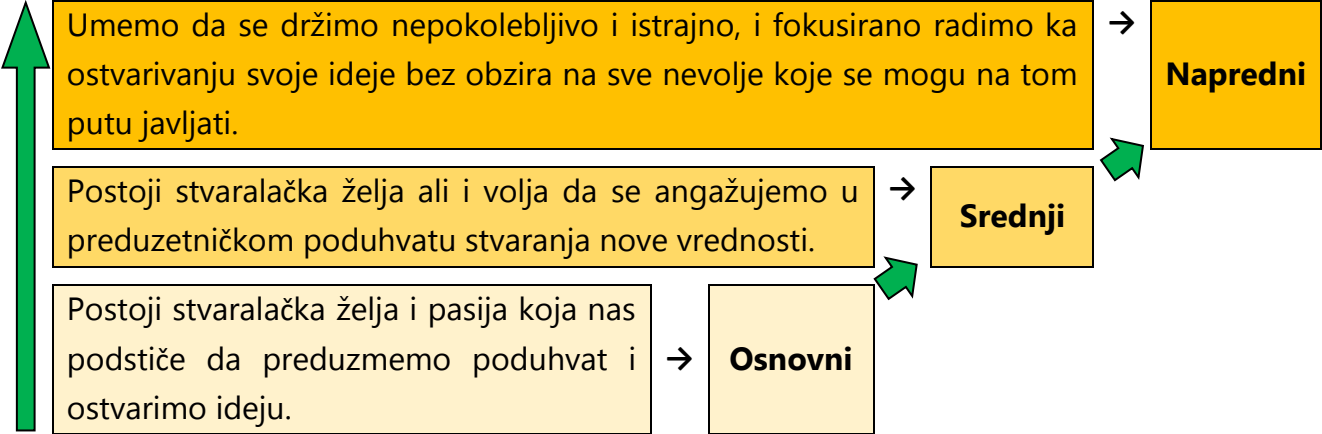

Kompetencija 2.2: Motivacija i istrajnost

Stav i držanje u kojem se prepoznaje želja i odlučnost da svoju ideju sprovedemo u delo, sposobnost da budemo strpljivi koliko treba da ostvarimo svoju ideju, otpornost na različite vrste pritiska, nevolja i privremenih neuspeha, te nepokolebljivost u ostvarivanju svog nauma.

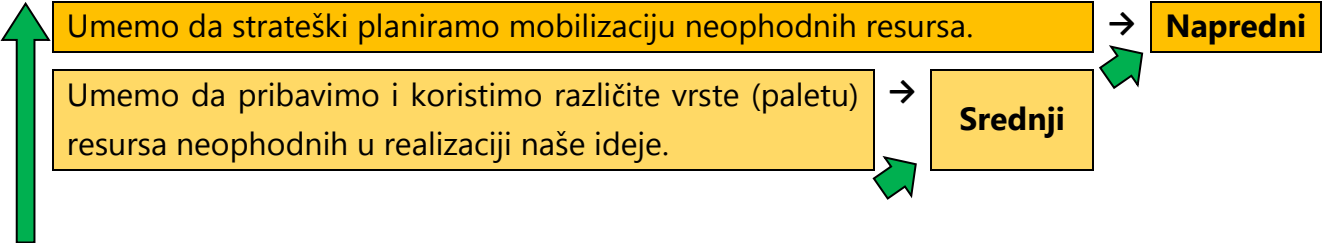
Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

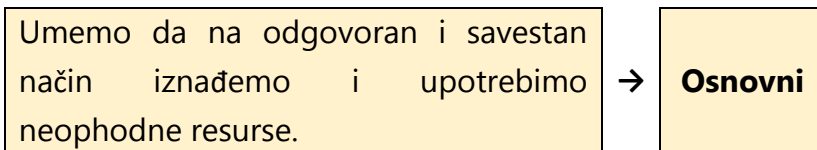

Kompetencija 2.3: Mobilizacija resursa

Sposobnost da obezbedimo i upravljamo na održiv način materijalnim, nematerijalnim i digitalnim resursima potrebnim realizaciju ideje i stvaranje nove vrednosti, uz efikasno korišćenje ograničenih resursa, i korišćenje različitih tehničkih, digitalnih i intelektualnih veština potrebnih da bismo ideju pretvorili u realizaciju.

Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

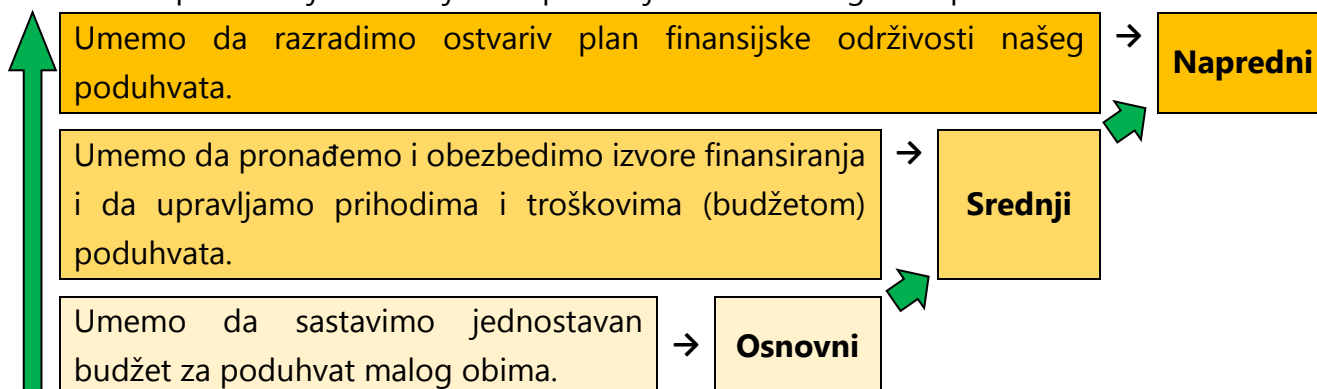

Kompetencija 2.4: Finansijska i ekonomska pismenost

Sposobnost izvođenja finansijske i ekonomske procene upuštanja u određeni poduhvat, i sklonost da preduzetničke odluke donosimo na bazi takvih procena i planova, kao i niz veština finansijskog upravljanja.

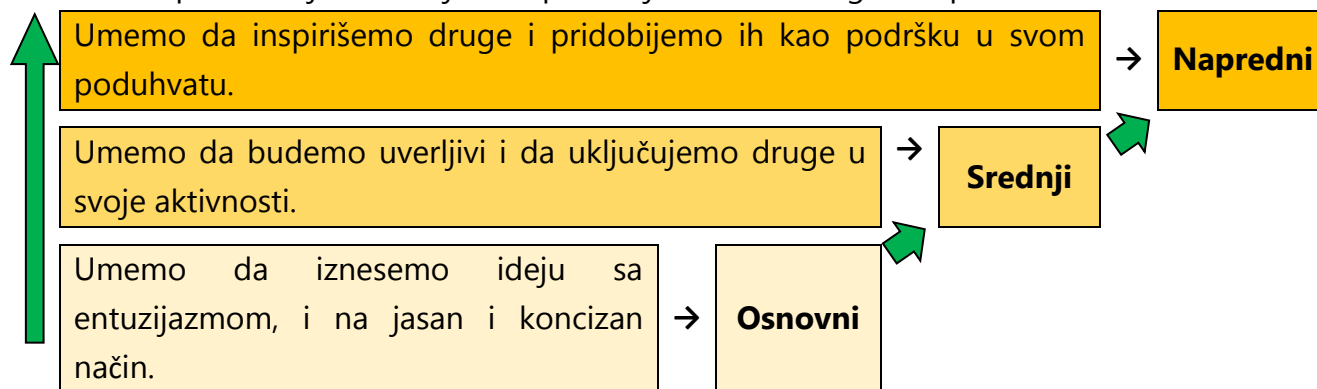
Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

Kompetencija 2.5: Angažovanje ostalih

Sposobnost da se ponašamo kao lideri, da svojim poduhvatom inspirišemo druge, obezbedimo podršku potrebnu za sprovođenje poduhvata, i pri tome efikasno komuniciramo, pregovaramo, i nastupamo uverljivo.

Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

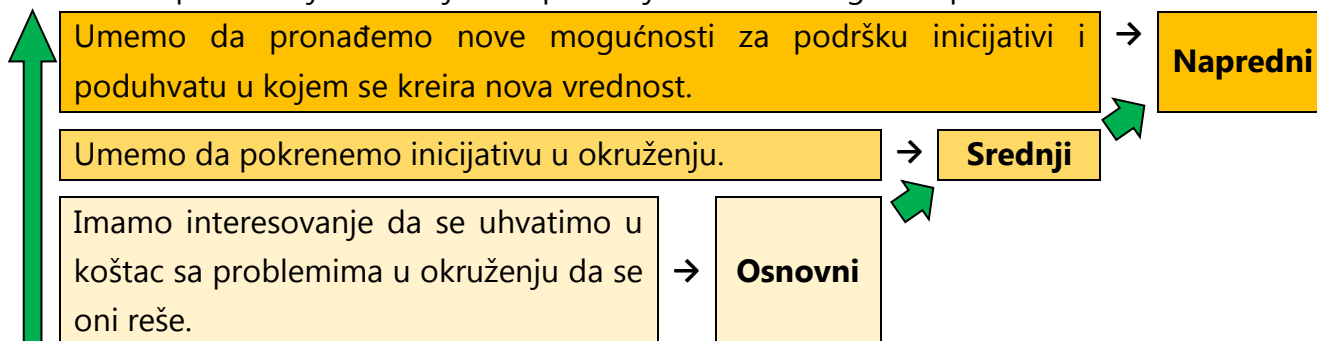
TREĆA GRUPA KOMPETENCIJA: U AKCIJU

Ova grupa preduzetničkih kompetencija obuhvata sposobnosti neophodne za **transformaciju ideje u konkretan poduhvat** u pravcu stvaranja nove vrednosti.

Kompetencija 3.1: Preduzimanje inicijative

Sposobnost da iniciramo proces u kojem može nastati nova vrednost, da prihvatimo izazove, i budemo nezavisni u svom poduhvatu.

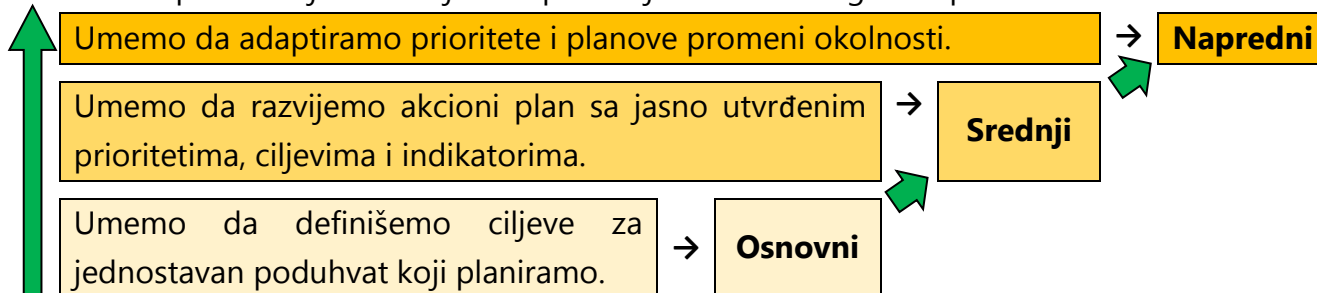
Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

Kompetencija 3.2: Planiranje i upravljanje

Sposobnost da definišite prioritete, postavimo pametne kratkoročne, srednjoročne i dugoročne ciljeve, razvijemo akcione planove i vršimo prilagođavanje u odnosu na nepredviđene okolnosti i izazove.

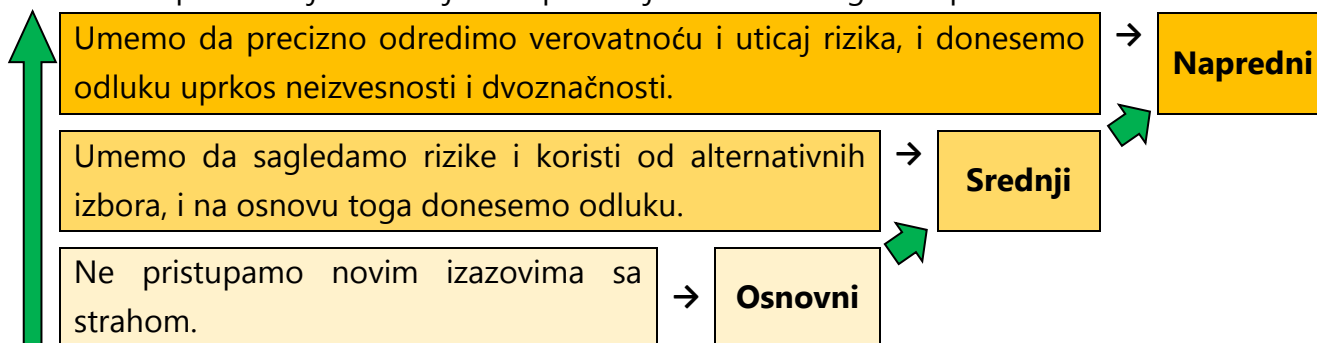
Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

Kompetencija 3.3: Suočavanje sa neizvesnošću, dvosmislenošću i rizikom

Sposobnost da donosimo odluke kada postoji neizvesnost, kada su informacije nedostupne ili nepotpune, ili kada postoji rizik od neželjenog ishoda, sposobnost da postupamo sa predostrožnošću, da budemo fleksibilni, i da u kriznim situacijama reagujemo brzo i efikasno.

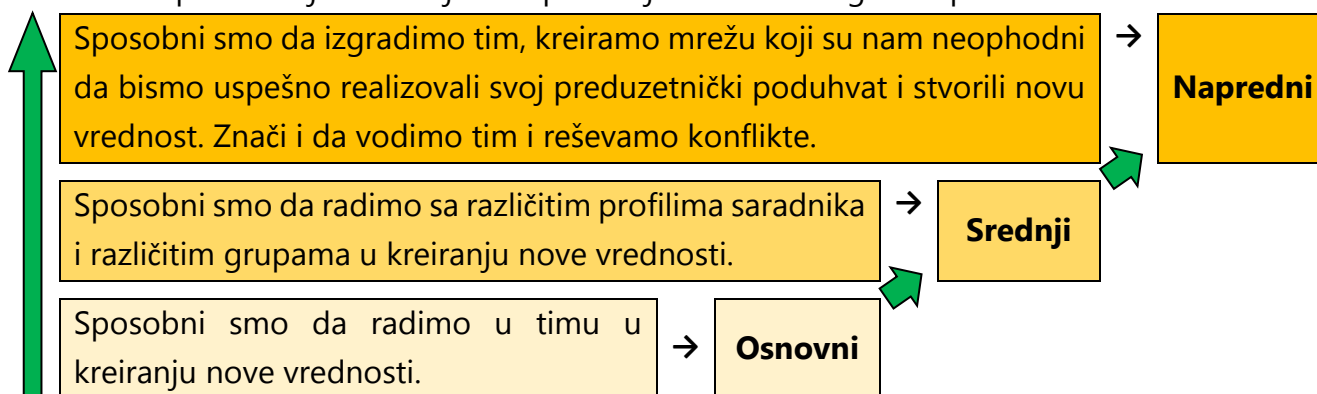
Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

Kompetencija 3.4: Saradnja sa drugima

Sposobnost da se umrežimo i razvijamo i ostvarujemo saradnju sa drugima u stvaranju ideja, pokretanju inicijativa i poduhvata, da rešavamo konflikte i na pozitivan način se suočavamo sa konkurencijom.

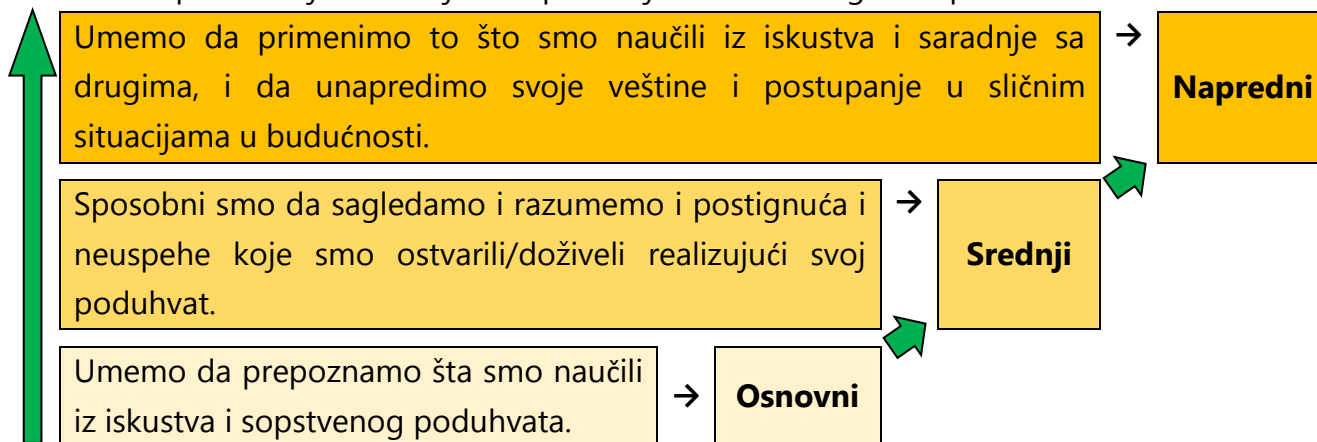
Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

Kompetencija 3.5: Učenje kroz iskustvo

Sposobni smo da učimo iz iskustava (dobrih i loših, uspeha i neuspeha) kako svojih tako i tuđih.

Nivoi napredovanja u razvoju kompetencije od osnovnog ka naprednom nivou:

Korišćeni izvori

Bacigalupo M, Kampylis P, Punie Y and Van Den Brande L. EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. EUR 27939 EN. Luxembourg (Luxembourg): Publications Office of the European Union; 2016. JRC101581, dostupno na: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC101581>

Dokument "Novi zamah EntreComp na Zapadnom Balkanu", Stojanović M., Čabrilo N., i Mićunović N., Western Balkans Institute, Beograd, 2023, dostupan na: http://www.wb-institute.org/meta-content/uploads/pub_New-Momentum-EntreComp-Western-Balkans-2023-1.pdf

“Ova publikacija je kreirana uz podršku projekta AGRIPRENEUR koji finansira Američka ambasada u BiH. Sadržaj ove publikacije isključivo je odgovornost autora i ne predstavlja zvanične stavove donator niti izdavača”

Projekat **AGRIPRENEUR** finansira Ambasada SAD u Bosni i Hercegovini.

